

ГЛАВА 8. Правові засади фінансового моніторингу

§ 1. Поняття та система фінансового моніторингу

§ 2. Фінансові операції, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу

§ 3. Права та обов'язки банків як суб'єктів первинного моніторингу

§ 4. Відповідальність за порушення вимог Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом”

§ 1. Поняття та система фінансового моніторингу

Особливості правового статусу банків та небанківських фінансових установ як фінансових посередників обумовлюють виконання банками певних обов'язків як агентів держави при здійсненні контролю за дотриманням клієнтами законодавства. Зокрема, банки та небанківські фінансові установи допомагають уповноваженим державним органам при здійсненні контролю за дотриманням податкового законодавства, валютного законодавства. Одним із таких напрямків є запобігання відмиванню так званих “брудних” грошей, тобто, грошей, здобутих злочинним шляхом. Для цього у всьому світі створено систему фінансового моніторингу, який полягає у здійсненні контролю за операціями, що здійснюються фізичними та юридичними особами через фінансових посередників — банки та небанківські фінансові установи.

Серед міжнародних документів, які передбачають запровадження системи фінансового моніторингу, необхідно виділити Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (РАТР). Зазначеним документом передбачено заходи, яких повинні вжити держави для недопущення та протидії відмиванню грошей, одержаних злочинним шляхом. Особливо підкреслюється роль фінансових установ у цьому процесі. При цьому обов'язок вживати відповідних заходів покладається не тільки на банки, а й на небанківські фінансові установи.

У законодавстві Європейського Союзу також містяться документи, присвячені регламентації відносин у сфері запобігання та протидії відмиванню грошей. В першу чергу, це Директива Ради від 19 червня 1991 р. № 91/308/ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей з наступними змінами та доповненнями. До кола суб'єктів, на яких покладаються обов'язки з фінансового моніторингу згідно з цією Директивою, відносяться, зокрема, кредитні та фінансові установи. У Директиві визначено, що держави-члени забезпечують, що установи та особи, на яких поширюється дія цієї Директиви, повинні здійснювати ідентифікацію своїх клієнтів із метою додаткових доказів при вступі в ділові стосунки, особливо при відкритті рахунків чи вкладних рахунків, чи при пропозиції послуг зберігання заощаджень.

Правові засади фінансового моніторингу визначені у Законі України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” № 249-ГУ від 28.11.2002 р.

Законом передбачено проведення обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу.

Обов'язковий фінансовий моніторинг — це сукупність заходів спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу з аналізу інформації щодо фінансових операцій, що надається суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також заходів з перевірки такої інформації відповідно до законодавства України.

Внутрішній фінансовий моніторинг — діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу по виявленню, відповідно до Закону, фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, та інших фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів.

Відповідно система фінансового моніторингу складається з двох рівнів — первинного та державного.

Банки та інші фінансові установи є суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є:

- центральні органи виконавчої влади та Національний банк України, які відповідно до закону виконують функції регулювання та нагляду за діяльністю юридичних осіб, що забезпечують здійснення фінансових операцій;
- спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу — центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом (далі — Уповноважений орган).

Правовий статус Державного комітету з фінансового моніторингу

Спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу є Державний комітет з фінансового моніторингу, який діє на підставі Положення, затвердженого Указом Президента України від 24 грудня 2004 р. 1527/2004. Держфінмоніторинг України є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Основними завданнями Держфінмоніторингу України, зокрема, є:

- участь у реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;
- створення та забезпечення функціонування єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- налагодження співробітництва, взаємодії та інформаційного обміну з органами державної влади, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями в зазначеній сфері; забезпечення в установленому порядку представництва України в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Держфінмоніторинг України відповідно до покладених на нього завдань, зокрема, здійснює у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму методичне забезпечення суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а також центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, які відповідно до законодавства виконують функції регулювання та нагляду за такими суб'єктами, та координує заходи, що проводяться в цій сфері, встановлює кваліфікаційні вимоги до осіб, які призначаються відповідальними за проведення внутрішнього фінансового моніторингу, проводить аналіз ефективності заходів, що вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, сприяє виявленню в фінансових операціях ознак використання доходів, одержаних злочинним шляхом, забезпечує ведення в установленому законодавством порядку обліку фінансових операцій, які мають ознаки таких, що підлягають фінансовому моніторингу.

---

§ 2. Фінансові операції, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу

Законом України “Про запобігання протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (далі Законом), визначено ознаки, за наявності яких фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу. Фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80000 гривень, та має одну або більше ознак, визначених статтею 11:

- переказ грошових коштів на анонімний (номерний) рахунок за кордон і надходження грошових коштів з анонімного (номерного) рахунку з-за кордону, а також переказ коштів на рахунок, відкритий у фінансовій установі в країні, що віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон;
- купівля (продаж) чеків, дорожніх чеків або інших подібних платіжних засобів за готівку;
- зарахування або переказ грошових коштів, надання або отримання кредиту (позики), проведення фінансових операцій з цінними паперами у випадку, коли хоча б одна із сторін є фізичною або юридичною особою, що має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місце знаходження в країні (на території), яка не бере участь в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, або однією з сторін є особа, що має рахунок в банку, зареєстрованому у вищезазначеній країні (на вищезазначеній території). Перелік таких країн (територій) визначається відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України на основі переліків, затверджених міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на протидію легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, і підлягає опублікуванню;

- переказ коштів у готівковій формі за кордон з вимогою видати одержувачу кошти готівкою;
- зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того самого або наступного операційного дня іншій особі;
- зарахування грошових коштів на рахунок чи списання грошових коштів з рахунку юридичної особи, період діяльності якої не перевищує трьох місяців з дня її реєстрації, або зарахування грошових коштів на рахунок чи списання грошових коштів з рахунку юридичної особи у випадку, якщо операції на зазначеному рахунку не проводилися з моменту його відкриття;
- відкриття рахунку з внесенням на нього коштів на користь третьої особи;
- переказ особою, за відсутності зовнішньоекономічного контракту, коштів за кордон;
- обмін банкнот, особливо іноземної валюти, на банкноти іншого номіналу;
- проведення фінансових операцій з цінними паперами на пред'явника, не розміщеними в депозитаріях;
- придбання особою цінних паперів за готівку;
- виплата фізичній особі страхового відшкодування або отримання страхової премії;
- виплата особі виграшу в лотерею, казино або в іншому гральному закладі;
- розміщення дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та інших цінностей в ломбард.

Відповідно до статті 12 Закону “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” фінансова операція підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, якщо вона має одну або більше зазначених ознак:

1) заплутаний або незвичний характер фінансової операції, яка не має очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети, зокрема:

а) прийняття суб'єктом первинного фінансового моніторингу коштів від особи, яка пропонує або погоджується на отримання процентів по депозиту, нижчих за процентну ставку, що встановлена у банку на поточний момент, або сплату комісій (плати за здійснення окремих операцій з його коштами) у розмірах, більших ніж визначені суб'єктом первинного моніторингу за тотожними вкладками або операціями на поточний момент;

б) наполягання особи провести операцію за правилами, відмінними від встановлених законодавством та внутрішніми документами суб'єкта первинного моніторингу щодо таких операцій за змістом або за строками її проведення;

в) внесення особою у раніше узгоджену схему проведення операції (операцій) безпосередньо перед початком її реалізації значних змін, що особливо стосуються напряму руху грошових коштів або іншого майна, в тому числі неодноразова зміна банківських реквізитів бенефіціара після надання першого доручення на переведення коштів або індосацію платіжних документів, надання доручення на перерахування коштів бенефіціару через два та більше рахунки інших осіб;

г) представлення особою інформації, яку неможливо перевірити;

ґ) неможливість встановлення контрагентів особи, прийняття суб'єктом первинного фінансового моніторингу коштів (платіжних документів до їх оплати) від особи, яка надсилає кошти на адресу іншої сторони цивільно-правової угоди, внаслідок чого такі кошти повертаються без виконання фінансової операції у зв'язку з незнаходженням такої іншої сторони або у зв'язку з її відмовою щодо їх прийняття;

- д) відмова в наданні особою (клієнтом) відомостей, передбачених законодавством та відповідними внутрішніми документами суб'єкта первинного фінансового моніторингу;
  - е) регулярне укладення особою строкових угод або використання інших похідних фінансових інструментів, особливо таких, що не передбачають поставки базового активу, за фінансовими операціями з одним або кількома контрагентами, результатом чого є постійний прибуток або постійні збитки особи;
  - є) прийняття суб'єктом первинного фінансового моніторингу коштів (платіжних документів до їх оплати) від особи, яка здійснює неодноразовий обмін цінних паперів на інші цінні папери протягом поточного року без отримання або надання грошових компенсацій, пов'язаних з таким обміном;
  - ж) настання страхового випадку протягом короткого терміну, який визначається спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг, після укладення страхової угоди;
- 2) невідповідність фінансової операції діяльності юридичної особи, що встановлена статутними документами цієї особи, зокрема:
- а) не пов'язане з діяльністю особи істотне збільшення залишку на рахунок, який згодом перераховується іншому суб'єкту первинного фінансового моніторингу або використовується для цілей купівлі іноземної валюти (з переказом на користь нерезидента), цінних паперів на пред'явника;
  - б) відсутність зв'язку між характером і родом діяльності особи з послугами, за якими особа звертається до суб'єкта первинного фінансового моніторингу;
  - в) регулярне представлення чеків, емітованих банком-нерезидентом та індосованих нерезидентом, на інкасо, якщо така діяльність не відповідає діяльності особи, відомій суб'єкту первинного фінансового моніторингу;
  - г) зарахування на рахунок особи значної кількості платежів від фізичних осіб на суму, що не перевищує суму, визначену статтею 11 Закону "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом", у тому числі через касу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, якщо діяльність особи не пов'язана з наданням послуг населенню, збором обов'язкових або добровільних платежів;
  - г) істотне збільшення частки готівки, що надходить на рахунок особи, якщо звичайними для основної діяльності особи є розрахунки в безготівковій формі;
  - д) розміщення на рахунок значної суми готівкових коштів особою, яка за рівнем доходу чи сферою діяльності не може здійснювати фінансову операцію на таку суму;
  - е) разовий продаж (купівля) особою великого пакета цінних паперів, що вільно не обертуються на організованому ринку, за умови, що особа не є професійним учасником ринку цінних паперів і цінні папери не передаються особі в погашення простроченої заборгованості контрагента перед особою;
- 3) виявлення неодноразового здійснення фінансових операцій, характер яких дає підстави вважати, що метою їх здійснення є уникнення процедур обов'язкового фінансового моніторингу, передбачених Законом, зокрема:
- а) регулярне зарахування на рахунок особи (у випадку юридичної особи, якщо це не пов'язано з її основною діяльністю) коштів у готівковій формі з подальшим переказом усієї або більшої частини суми протягом одного операційного дня або наступного за ним дня на рахунок клієнта, відкритий в іншого суб'єкта первинного фінансового моніторингу, або на користь третьої особи, у тому числі нерезидента;
  - б) передавання особою доручення про здійснення фінансової операції через

представника (посередника), якщо представник (посередник) виконує доручення особи без встановлення прямого (особистого) контакту з суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

Внутрішній фінансовий моніторинг може здійснюватися й щодо інших фінансових операцій, коли у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникають підстави вважати, що фінансова операція проводиться з метою легалізації (відмивання) доходів.

---

§ 3. Права та обов'язки банків як суб'єктів первинного моніторингу

Основні завдання банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу

Отже, як ми з'ясували, банки є суб'єктами первинного моніторингу, їх повноваження у зазначеній сфері визначені, зокрема, у Законі, а також у нормативно-правових актах Національного банку України.

Відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" банк як суб'єкт первинного фінансового моніторингу на підставі та на виконання Закону зобов'язаний:

- проводити ідентифікацію особи, яка здійснює фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу відповідно до Закону, або відкриває рахунок (в тому числі депозитний), на підставі наданих в установленому порядку документів або за наявності підстав вважати, що інформація щодо ідентифікації особи потребує уточнення;
- забезпечувати виявлення і реєстрацію фінансових операцій, що відповідно до цього Закону підлягають фінансовому моніторингу;
- надавати Уповноваженому органу інформацію про фінансову операцію, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з моменту її реєстрації;
- сприяти працівникам Уповноваженого органу у проведенні аналізу фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;
- надавати відповідно до законодавства додаткову інформацію на запит Уповноваженого органу, пов'язану з фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу, в тому числі таку, що становить банківську та комерційну таємницю, не пізніше, ніж протягом трьох робочих днів з моменту отримання запиту;
- сприяти суб'єктам державного фінансового моніторингу з питань проведення аналізу фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;
- вживати заходів щодо запобігання розголошенню (у тому числі особам, стосовно фінансових операцій яких проводиться перевірка) інформації, яка надається Уповноваженому органу, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу (в тому

числі про факт подання такої інформації);

- зберігати документи, які стосуються ідентифікації осіб, якими здійснено фінансову операцію, що згідно з цим Законом підлягає фінансовому моніторингу, та всю документацію про здійснення фінансової операції протягом п'яти років після проведення такої фінансової операції.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу з урахуванням вимог чинного законодавства і нормативно-правових актів Уповноваженого органу встановлює правила проведення внутрішнього фінансового моніторингу та призначає працівника, відповідального за його проведення.

Відповідальний працівник має бути незалежним у своїй діяльності і підзвітним тільки керівнику суб'єкта первинного фінансового моніторингу та зобов'язаний не рідше одного разу на місяць інформувати керівника про виявлені фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, та заходи, які були вжиті, у тому числі щодо: розробки та постійного поновлення правил внутрішнього фінансового моніторингу і програм його здійснення з урахуванням вимог чинного законодавства та нормативних актів Уповноваженого органу; підготовки персоналу щодо виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу відповідно до Закону, шляхом проведення освітніх та практичних заходів; забезпечення проведення внутрішнього фінансового моніторингу.

Звертаємо увагу, що з метою забезпечення реалізації норм вищезазначеного Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" постановою Правління Національного банку України від 14 травня 2003 р. № 189 затверджено Положення про здійснення банками фінансового моніторингу (далі — Положення).

Згідно з Положенням відповідальним за організацію виконання вимог законодавства України з питань запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та організацію внутрішньобанківської системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, є керівник банку.

Відповідно до статті 63 Закону України "Про банки і банківську діяльність" банки зобов'язані розробляти, впроваджувати та постійно поновлювати правила внутрішнього фінансового моніторингу та програми його здійснення з урахуванням вимог законодавства про запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Зазначені документи є документами з обмеженим доступом. Порядок та режим доступу до них працівників банку визначається відповідальним працівником банку (філії) залежно від їх функціональних обов'язків за погодженням з керівником банку (філії).

Правила внутрішнього фінансового моніторингу розробляються банком з урахуванням вимог законів України, що регулюють питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, цього Положення, нормативно-правових актів Національного банку України, актів Уповноваженого органу, прийнятих на виконання та відповідно до цих законів, рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, Базельського комітету банківського нагляду.

Програми здійснення фінансового моніторингу розробляються та реалізуються банком для забезпечення функціонування внутрішньобанківської системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Програми здійснення фінансового моніторингу розробляються банком відповідно до окремих напрямів його

діяльності з обслуговування клієнтів і потребують постійного оновлення в процесі проведення фінансового моніторингу.

Програми здійснення фінансового моніторингу мають містити визначені законодавством України ознаки фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, інші ознаки таких операцій, які відповідно до специфіки та напрямів діяльності самостійно визначаються та поновлюються банком на постійній основі, а також з урахуванням відповідного довідника, формування та внесення змін до якого здійснюється Уповноваженим органом за погодженням з Національним банком України.

Положенням Національного банку України визначені обов'язкові реквізити правил та програм фінансового моніторингу.

Порядок ідентифікації осіб, які здійснюють фінансові операції

Обов'язок банків проводити ідентифікацію осіб, які здійснюють фінансові операції, закріплений у Законі України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” та у Законі України “Про банки і банківську діяльність”.

Згідно із Законом “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” суб'єкт первинного фінансового моніторингу на підставі наданих оригіналів або належним чином завірених копій документів ідентифікує осіб, які здійснюють фінансові операції, що згідно з цим Законом підлягають фінансовому моніторингу.

З метою ідентифікації резидентів визначаються:

- для фізичних осіб — прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, серія та номер паспорта (або іншого документа, який посвідчує особу), дата видачі та орган, що його видав, місце проживання, ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів;
- для юридичних осіб — найменування, юридична адреса, документи про підтвердження державної реєстрації (включаючи установчі документи, інформацію щодо посадових осіб та їх повноважень тощо), ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України, реквізити банку, в якому відкрито рахунок, та номер банківського рахунку.

З метою ідентифікації нерезидентів визначаються:

- для фізичних осіб — прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності), дата народження, серія та номер паспорта (або іншого документа, який посвідчує особу), дата видачі та орган, що його видав, громадянство, місце проживання або тимчасового перебування;
- для юридичних осіб — повне найменування, місцезнаходження та реквізити банку, у якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунку. Суб'єкту первинного фінансового моніторингу надається також копія легалізованого витягу торговельного, банківського чи судового реєстру або засвідчене нотаріально реєстраційне посвідчення уповноваженого органу іноземної держави про реєстрацію відповідної юридичної особи. Ідентифікація особи не є обов'язковою у разі здійснення фінансової операції особами, що раніше були ідентифіковані, або укладення угод між банками, зареєстрованими в Україні.

У разі, якщо особа діє як представник іншої особи, або у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникає сумнів стосовно того, що особа виступає від власного

імені або вигодоо-держувачем є інша особа, суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний за правилами цієї статті та положень інших законів, які регулюють цю процедуру, ідентифікувати також особу, від імені якої здійснюється фінансова операція або яка є вигодоодержувачем.

Перед або після здійснення фінансової операції суб'єкт первинного фінансового моніторингу з'ясовує можливість віднесення її до фінансової операції, що відповідно до Закону підлягає фінансовому моніторингу. У разі виявлення такої фінансової операції вона підлягає реєстрації відповідним суб'єктом первинного фінансового моніторингу. Для цього в реєстрі фіксується особа, що здійснює фінансову операцію, вид фінансової операції та підстави для її здійснення, дата та сума. Порядок реєстрації фінансової операції, що відповідно до Закону підлягає фінансовому моніторингу, встановлюється для банків — Національним банком України, а для інших суб'єктів фінансового моніторингу — Кабінетом Міністрів України.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу має право відмовитися від забезпечення здійснення фінансової операції у разі встановлення, що ця фінансова операція містить ознаки такої, що згідно з Законом підлягає фінансовому моніторингу, та зобов'язаний ідентифікувати і повідомити Уповноважений орган про осіб, що здійснюють зазначену фінансову операцію, та її характер.

Згідно зі статтею 64 Закону України “Про банки і банківську діяльність” банкам забороняється відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки. Банкам забороняється вступати в договірні відносини з клієнтами — юридичними чи фізичними особами у разі, якщо виникає сумнів стосовно того, що особа виступає не від власного імені.

Банк зобов'язаний ідентифікувати відповідно до законодавства України:

- клієнтів, що відкривають рахунки в банку;
- клієнтів, які здійснюють операції, що підлягають фінансовому моніторингу;
- клієнтів, що здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунку, на суму, що перевищує еквівалент 50000 гривень;
- осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів.

Рахунок клієнту відкривається та зазначені операції здійснюються лише після проведення ідентифікації особи клієнтів та вжиття заходів відповідно до законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Банк має право витребувати, а клієнт зобов'язаний надати документи і відомості, необхідні для з'ясування його особи, суті діяльності, фінансового стану. У разі ненадання клієнтом необхідних документів чи відомостей або умисного подання неправдивих відомостей про себе банк відмовляє клієнту у його обслуговуванні. У разі наявності при здійсненні ідентифікації мотивованої підозри щодо надання клієнтом недостовірної інформації або навмисного подання інформації з метою введення в оману банк має надавати інформацію про фінансові операції клієнта спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу.

Для ідентифікації клієнта — юридичної особи банк має ідентифікувати фізичних осіб, які є власниками цієї юридичної особи, мають прямий або опосередкований вплив на неї та отримують економічну вигоду від її діяльності. У разі, якщо юридична особа є господарським товариством, банк має ідентифікувати фізичних осіб, які мають істотну участь у цій юридичній особі. Клієнт має надавати передбачені законодавством відомості, які витребує банк з метою виконання вимог законодавства, яке регулює

відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. У разі ненадання таких відомостей клієнтом рахунок не відкривається, а в разі наявності раніше відкритих рахунків банк відмовляє в здійсненні обслуговування. Для ідентифікації і вжиття заходів, достатніх, на думку банку, для підтвердження особи клієнта — юридичної особи та для забезпечення спроможності банку виконувати правила внутрішнього фінансового моніторингу та програми його здійснення, у тому числі щодо виявлення фінансових операцій, що мають сумнівний характер, банк має право витребувати передбачену законодавством інформацію, яка стосується ідентифікації цієї особи та її керівників, у органів державної влади, які здійснюють нагляд та/або контроль за діяльністю цієї юридичної особи, банків, інших юридичних осіб, а також здійснювати передбачені законодавством заходи щодо збору такої інформації з інших джерел. Вказані органи державної влади, банки, інші юридичні особи зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня отримання запиту безоплатно надати банку таку інформацію.

Для ідентифікації клієнта — фізичної особи та вжиття заходів, достатніх, на думку банку, для підтвердження його особи, банк має право витребувати інформацію, яка стосується ідентифікації цієї особи, у органів державної влади, банків, інших юридичних осіб, а також здійснювати заходи щодо збору такої інформації про цю особу, яка є необхідною для виконання правил внутрішнього фінансового моніторингу та програм його здійснення, у тому числі щодо виявлення фінансових операцій, що мають сумнівний характер. Вказані органи державної влади, банки, інші юридичні особи зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня отримання запиту безоплатно надати банку таку інформацію.

Ідентифікація клієнта банку не є обов'язковою при здійсненні кожної операції, якщо клієнт був раніше ідентифікований відповідно до вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

За наявності рішення уповноваженого державного органу про скасування державної реєстрації юридичної особи або державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності — фізичної особи, визнання в установленому порядку юридичної особи фіктивною або оголошення фізичної особи померлою чи визнання безвісно відсутньою банк закриває рахунок такої особи і невідкладно надає інформацію спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу щодо такого рахунку та не перераховує чи іншим шляхом не розпоряджається коштами на цьому рахунку до отримання розпоряджень зазначеного органу. У випадку ненадходження протягом семи робочих днів зазначених розпоряджень або рішення суду стосовно вжиття чи невжиття заходів щодо цих коштів банк вирішує пов'язані з ними питання відповідно до законодавства України.

Згідно з вищезазначеним Положенням Національного банку України для забезпечення належної реалізації функцій суб'єкта первинного фінансового моніторингу банк створює Програму ідентифікації і вивчення клієнтів банку, яка насамперед має включати:

- а) порядок здійснення ідентифікації клієнта під час встановлення відносин з ним;
- б) заходи щодо уточнення інформації про клієнта та порядок їх проведення;
- в) порядок забезпечення документального фіксування інформації про клієнта;
- г) порядок та критерії класифікації клієнтів відповідно до оцінки ризику здійснення ними операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією

(відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму;
г) порядок проведення заходів щодо перевірки інформації про клієнта або особу, яка діє від його імені, у разі виникнення сумніву щодо її достовірності, з урахуванням ризику проведення таким клієнтом операцій з легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;

д) заходи щодо додаткового вивчення клієнта та порядок їх проведення.

Підстави та порядок надання інформації Державному комітету з фінансового моніторингу

Порядок надання Уповноваженому органу інформації про фінансову операцію, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, встановлюється відповідно Національним банком України — для банків.

Надання інформації суб'єктами первинного фінансового моніторингу Уповноваженому органу в установленому порядку не є порушенням банківської або комерційної таємниці.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу, їх посадові особи та інші працівники не несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність за надання Уповноваженому органу інформації про фінансову операцію, якщо вони діяли в межах Закону, навіть якщо такими діями заподіяно шкоду юридичним або фізичним особам, та за інші дії, пов'язані з виконанням Закону.

Працівникам суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які надіслали Уповноваженому органу повідомлення про фінансову операцію, що підлягає згідно з Законом фінансовому моніторингу, забороняється повідомляти про це осіб, які здійснюють фінансову операцію, та будь-яких третіх осіб.

Внаслідок порушення цієї вимоги працівниками суб'єктів первинного фінансового моніторингу настає відповідальність, передбачена законами України.

У випадку, коли у працівників суб'єкта первинного фінансового моніторингу, який здійснює фінансову операцію, виникають мотивовані підозри, що фінансова операція здійснюється з метою легалізації (відмивання) доходів, суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний надавати Уповноваженому органу інформацію про таку фінансову операцію.

У випадку, коли суб'єкти первинного фінансового моніторингу, які здійснюють фінансові операції, підозрюють або повинні були б підозрювати, що такі фінансові операції пов'язані, мають відношення або призначені для фінансування терористичної діяльності, терористичних актів чи терористичних організацій, вони зобов'язані негайно повідомити про такі фінансові операції Уповноважений орган та правоохоронні органи, визначені законодавством.

Інформація, що передається згідно з вимогами цього Закону, є такою, що має обмежений доступ. Обмін зазначеною інформацією, її розкриття та захист Уповноваженим органом, суб'єктами первинного фінансового моніторингу, органами виконавчої влади та Національного банку України, які відповідно до законодавства забезпечують регулювання та нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, здійснюється відповідно до законодавства.

Уповноваженому органу заборонено передавати будь-кому одержану від суб'єктів первинного фінансового моніторингу інформацію, яка містить комерційну чи банківську таємницю, за винятком випадків, передбачених статтею 13 Закону.

Фінансова операція, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, щодо якої отримана інформація, обліковується Уповноваженим органом. Порядок взяття на облік

фінансової операції, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Суб'єктом державного фінансового моніторингу (за винятком Уповноваженого органу), що відповідно до законодавства виконує функції регулювання та нагляду за банками як суб'єктами первинного фінансового моніторингу, відносяться Національний банк України, який зобов'язаний:

- вимагати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання завдань та обов'язків, передбачених Законом;
- проводити перевірку стану організації професійної підготовки працівників та керівників підрозділів, відповідальних за проведення внутрішнього фінансового моніторингу, вживати заходів, передбачених Законом;
- під час здійснення нагляду перевіряти виконання вимог актів законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму, вживати в установленому законодавством порядку заходів, передбачених Законом;
- інформувати Уповноважений орган про виявлені випадки порушення законодавства суб'єктами первинного фінансового моніторингу;
- забезпечувати зберігання інформації, одержаної від суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу і правоохоронних органів;
- погоджувати з Уповноваженим органом будь-які нормативні документи, що стосуються питань, пов'язаних з виконанням вимог Закону;
- надавати Уповноваженому органу інформацію і документи, необхідні для виконання покладених на нього завдань (за винятком інформації щодо особистого життя громадян), у порядку, визначеному законодавством.

Положенням Національного банку України про здійснення банками фінансового моніторингу визначено порядок реєстрації фінансової операції та надання інформації Державному комітету з фінансового моніторингу. Передбачено, що аналіз фінансових операцій з метою виявлення таких, що відповідно до законодавства України, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, підлягають фінансовому моніторингу, здійснюється працівниками банку перед їх проведенням, а також у подальшому в процесі обслуговування клієнта. Якщо працівник банку з'ясує, що фінансова операція підлягає фінансовому моніторингу, то він не пізніше 12 години наступного робочого дня відповідно до внутрішніх процедур банку повідомляє про це відповідальному працівнику (особі, яка виконує його функції), який приймає рішення про потребу реєстрації цієї операції. Внутрішніми процедурами банку, які регламентують порядок повідомлення працівником банку (філії) відповідальному працівнику (особі, яка виконує його функції) про виявлену операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, має забезпечуватися фіксування надходження такого повідомлення до відповідального працівника (отримання відповідальним працівником такого повідомлення) та прийнятого ним рішення щодо реєстрації цієї операції.

Реєстрація фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, здійснюється у відповідному реєстрі, який формується та ведеться банком (філією) і є електронним документом визначеної структури. Формат і структура реєстру та порядок реєстрації фінансових операцій у реєстрі визначаються відповідальним працівником банку (філії) з урахуванням вимог цього Положення.

За результатами вжиття заходів щодо з'ясування суті та мети проведення клієнтом операції, яка підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, дані про цю операцію

доповнюються інформацією про прийняте відповідальним працівником рішення стосовно проведення або відмови в її проведенні; надання або ненадання Уповноваженому органу інформації про цю операцію.

Рішення про надання або ненадання Уповноваженому органу інформації про фінансову операцію, яка підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, приймається відповідальним працівником банку або філії відповідно до внутрішніх процедур банку, встановлених у Правилах внутрішнього фінансового моніторингу банку, не пізніше 10 робочих днів з дня реєстрації такої операції.

Положення, що стосуються реалізації банками своїх обов'язків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу, містяться також і у нормативно-правових актах, які визначають порядок здійснення конкретних операцій. Зокрема, відповідно до пункту 2.17 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою Правління Національного банку України № 22 від 21.01.2004 р., якщо банк відмовляє клієнту у виконанні платіжного доручення за операцією, яка містить ознаки такої, що підлягає фінансовому моніторингу, то таке платіжне доручення клієнта банк повертає йому без виконання. Банк, повертаючи таке платіжне доручення в день надходження, має зробити на його зворотному боці напис про причину повернення документа без виконання (з обов'язковим посиланням на частину 2 статті 7 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" та на цей пункт) та зазначити дату його повернення (це засвідчується підписами відповідального виконавця, відповідального працівника, який приймає рішення щодо віднесення операції клієнта до операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, та відбитком штампа банку).

Згідно з пунктом 11.13 вказаної Інструкції якщо операція містить ознаки такої, що підлягає фінансовому моніторингу, то банк може відмовити клієнту у виконанні електронного розрахункового документа/дистанційного розпорядження, переданого по телефону. Банк повідомляє клієнта засобами системи про причину відмови у виконанні електронного розрахункового документа/дистанційного розпорядження (з обов'язковим посиланням на частину 2 статті 7 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" та на цей пункт). Відповідно до пункту 5 глави 1 розділу III Інструкції про касові операції в банках України, затвердженої постановою Правління Національного банку України № 337 від 14.08.2003 р., у разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, з метою ідентифікації осіб у касових документах мають зазначатися такі реквізити:

- для фізичних осіб-резидентів: прізвище, ім'я, по батькові особи, яка здійснює операцію з готівкою, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав, місце проживання, ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів;
- для фізичних осіб-нерезидентів: прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності) особи, яка здійснює операцію з готівкою, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав, громадянство, місце проживання або тимчасового перебування;
- для юридичних осіб-резидентів: найменування, місцезнаходження, ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України, реквізити

банку, у якому відкрито поточний рахунок (із зазначенням його номера), прізвище, ім'я, по батькові особи — представника цієї юридичної особи, яка безпосередньо одержує, вносить або переказує готівку, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав;

- для юридичних осіб-нерезидентів: найменування, місцезнаходження, реквізити банку, у якому відкрито поточний рахунок (із зазначенням його номера), прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності) особи, представника цієї юридичної особи, яка безпосередньо одержує, вносить або переказує готівку, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав.

Реквізити для ідентифікації осіб обов'язково мають бути зазначені в касових документах за допомогою технічних засобів або від руки на підставі пред'явлених клієнтом відповідних документів.

Під час приймання від клієнтів банку касових документів за операціями з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, банк перевіряє належність пред'явленого паспорта або документа, що його замінює, клієнту та відповідність даних документа тим даним, що зазначені в касовому документі.

У разі ненадання клієнтом документів або відомостей, потрібних для з'ясування його особи, суті діяльності, фінансового стану або умисного надання неправдивих відомостей банк відмовляє клієнту в проведенні операції з готівкою та повертає йому касовий документ без виконання. На зворотному боці касового документа банк робить напис про причину його повернення (з обов'язковим посиланням на статтю 64 Закону України "Про банки і банківську діяльність" і зазначає дату його повернення (із засвідченням підписами виконавця та/або працівника, на якого покладено функції контролера, і відбитком печатки (штампа) банку).

Якщо операція з готівкою, яку здійснює клієнт, містить ознаки такої, що підлягає фінансовому моніторингу, то банк має право відмовити клієнту в її проведенні та повернути касовий документ без виконання. На зворотному боці касового документа банк робить напис про причину його повернення (з обов'язковим посиланням на частину другу статті 7 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" і зазначає дату його повернення (це засвідчується підписами виконавця та відповідального працівника, який приймає рішення щодо віднесення операції клієнта до операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, і відбитком печатки (штампа) банку).

Крім того, у пункті 5 частини 1 статті 62 Закону України "Про банки і банківську діяльність" передбачено, що інформація щодо фізичних та юридичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу на його письмову вимогу щодо здійснення фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу згідно з законодавством про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

§ 4. Відповідальність за порушення вимог Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом”

Особи, винні у порушенні вимог Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом”, несуть кримінальну, адміністративну та цивільно-правову відповідальність згідно із законом. Такі особи також можуть бути позбавлені права провадити певні види діяльності згідно із законодавством.

Юридичні особи, які здійснювали фінансові операції з легалізації (відмивання) доходів або фінансували тероризм, можуть бути ліквідовані за рішенням суду.

У разі невиконання (неналежного виконання) суб'єктом первинного фінансового моніторингу вимог цього Закону до нього може застосовуватися в порядку, встановленому законодавством, штраф у розмірі до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У випадку відсутності згоди щодо сплати штрафу рішення про накладення штрафу чи у його відмові приймається судом за поданням органу, що регулює діяльність суб'єкта первинного фінансового моніторингу та надає ліцензії або інший спеціальний дозвіл.

Неодноразове порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог цього Закону тягне за собою за рішенням суду обмеження, тимчасове припинення дії та позбавлення ліцензії чи іншого спеціального дозволу на право провадження певних видів діяльності в порядку, встановленому законодавством.

Суб'єкти фінансового моніторингу, їх посадові особи та інші працівники не несуть відповідальності за шкоду, заподіяну юридичним і фізичним особам, у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків під час проведення фінансового моніторингу, якщо вони діяли у межах завдань, обов'язків та у спосіб, що передбачені цим Законом.

Відповідно до статті 63 Закону України “Про банки і банківську діяльність” Національний банк України при здійсненні нагляду за діяльністю банків не рідше одного разу на рік проводить перевірку банків з питань дотримання ними законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Слід звернути увагу, на те, що статтею 166-9 Кодексу законів про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність посадових осіб суб'єктів первинного моніторингу за неналежне виконання своїх обов'язків. Згідно з цією статтею порушення вимог щодо ідентифікації особи, яка здійснює фінансову операцію, порушення порядку реєстрації фінансових операцій, що підлягають первинному фінансовому моніторингу, неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про такі фінансові операції спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, а також невиконання вимог щодо зберігання документів, які стосуються ідентифікації осіб, що здійснюють фінансові операції, та документації щодо проведених ними фінансових операцій, — тягне за собою накладення штрафу на

посадових осіб суб'єктів первинного фінансового моніторингу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Розголошення інформації, яка надається спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, або факту надання такої інформації — тягне за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

РЕЗЮМЕ

1. Правові засади фінансового моніторингу визначені у Законі України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” №49-ІУ від 28.11.2002 р.
2. Система фінансового моніторингу складається з двох рівнів — первинного та державного.
3. Банки та інші фінансові установи є суб'єктами первинного фінансового моніторингу.
4. Спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу є Державний комітет фінансового моніторингу, який діє на підставі Положення, затвердженого Указом Президента України від 24 грудня 2004 р. 1527/2004.
5. Законом визначено ознаки, за наявності яких фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу.
6. Банки зобов'язані розробляти, впроваджувати та постійно поновлювати правила внутрішнього фінансового моніторингу та програми